Podobenství o fíkovníku v etiopském Zjevení Petrově

Radka Fialová

Summary: The Fig Tree Parable in the Ethiopic Apocalypse of Peter. The Ethiopic version of the apocryphal Apocalypse of Peter provides an interesting interpretation of the Lucan parable of the Barren Fig Tree (Luke 13:6–9). The barren fig tree is related there to the synoptic budding fig tree (Mark 13:28 par.), announcing the end of the world by its growth, and is clearly identified with Israel. The fig tree has the last opportunity to bear fruit, or it will be replaced. Rabbinic passages using the image of plucking figs from a fig tree to refer to the deaths of righteous men enable us to conclude that the missing fruit might mean absence of the righteous in Israel. The Jewish-Christian author of the apocryphal apocalypse may have seen the only chance for the survival of Israel in the conversion of the Jews to Jesus Christ and their martyrdom by the false messiah, who can be identified with Bar Kochba.

V této práci se chci zabývat podobenstvím o fíkovníku, jak se dochovalo v etiopské verzi apokryfní apokalypsy Zjevení Petrovo (ZjPt^{E}).[1]

Etiopská verze Zjevení Petrova začíná jako malá apokalypsa synoptických evangelií – setkáním Ježíše a učedníků na Olivové hoře a jejich otázkou, jaká budou znamení Kristova druhého příchodu (*parúsie*) a konce světa (dosl. „skonání věku“).[2] Autor apokryfu to zřejmě chápe jako dvě různé otázky, a tak se každé věnuje zvlášť, jakkoli se některé prvky – zejména téma lžimesiášů – opakují. V úvodní kapitole Zjevení Petrova Ježíš odpovídá na otázku první kanonickým varováním před „svůdci“ (a) faleš-

---

1 Užívám zde svého překladu ZjPt^{E}, otištěného v J. A. Dus (ed.), Proroctví a apokalypsy (NZA III), Praha 2007, s. 333–346. Vychází z vydání textu D. D. Buchholze, Your Eyes will be opened. A Study of the Greek (Ethiopic) Apocalypse of Peter, SBL.DS 97, Atlanta (Georgia) 1988, jehož součástí je doslovný a literární překlad do angličtiny a komentář.

2 Mt 24,3, Mk 13,3n, L 21,7. Zjevení Petrovo není však prostě závislé na žádném z kanonických evangelií, srv. Buchholz, Your Eyes will be opened, s. 268. Oproti kanonickým evangeliím je tu otázka zdůvodněna – touhou „poznat a pochopit čas tvého příchodu“ a předat toto vědění dál.

nými mesiáši,[3] kteří se v nachylujícím se čase objeví, navíc přidává varování před pochybnostmi a modloslužbou. Jako znamení svého příchodu pak uvádí jeho náhlost („jako blesk zářící od východu až na západ"), objevení se v nebeském oblaku ve slávě s nebeským vojskem, znamení kříže, nesmírnou záři, a nakonec svou korunovaci Otcem, která je zde znakem předání soudcovské pravomoci.

Zatímco hlavním tématem 1. kapitoly etiopského Zjevení Petrova jsou znamení druhého příchodu Krista a jeho rozeznání od lžimesiášů, následující kapitola se zaobírá otázkou druhou: jaká budou znamení konce světa. Ježíšova řeč zde pokračuje jiným výrokem odkazujícím na synoptickou apokalypsu:

(2) $_{1}$A vy – od fíkovníku si vezměte poučení: Když mu raší výhonky a vyhání větve, nastane konec světa.[4]

Na rozdíl od synoptiků,[5] kde je rašení fíkovníku znamením blízkosti léta, podobně jako objevení se řady předtím vyjmenovaných úkazů signalizuje blížící se konec světa, je tu použito podivně zkratkovitého vyjádření, které by bylo bez synoptického kontextu zřejmě nesrozumitelné. R. Bauckham charakterizuje tento fenomén jako vnesení interpretace do podobenství, které rozbíjí jeho integritu jako samostatného příběhu.[6]

Tento Ježíšův výrok navozuje otázku Petrovu, který namítá, že nelze poznat, kdy konec nastane, „když fíkovník raší po všechny své dny a každý rok přináší ovoce svým pánům", a dožaduje se dalšího výkladu. Ježíš mu odpovídá jiným podobenstvím:

$_{4b}$Nepoznals, že fíkovník je dům Izraele? $_{5}$Jako když jeden člověk pěstoval ve své zahradě fíkovník a ten nenesl ovoce. A on přicházel pro jeho ovoce dlouhá léta. A když je nenalézal, řekl zahradníkovi: „Vytni tento fíkovník, aby nepokazil naši zem!" $_{6}$A zahradník řekl k Bohu / svému pánu:[7] „Dovol, ať jej očistíme (od pleve-

---

3 Srv. Mt 24,4n; Mk 13,4n; L 21,8.

4 Srv. Mt 24,32n; Mk 13,28n; L 21,29nn.

5 Srv. např. Mk 13,28n: „Od fíkovníku si vezměte poučení. Když už jeho větev raší a vyráží listí, víte, že léto je blízko. Tak i vy, až uvidíte, že se toto děje, vězte, že ten čas je blízko, přede dveřmi."

6 Bauckham hovoří o „deparabolizaci", srv. jeho články „Synoptic Parousia Parables and the Apocalypse," NTS 23 (1976–77), s. 162–167, a „Synoptic Parousia Parables Again," NTS 29 (1983), s. 129–134.

7 Čtení je nejisté. Podle R. Bauckhama, „The Two Fig Tree Parables in the Apocalypse of Peter, " JBL 104/2 (1985), s. 282, se jedná o další příklad vnesení interpretace do podobenství.

le), okopáme a zalijeme vodou. Když pak neponese ovoce, vykopeme hned jeho kořeny ze zahrady[8] a na jeho místo zasadíme jiný."

Jako odpověď na Petrovu otázku se použití podobenství o neplodném fíkovníku zdá poněkud nejasné. Jako by nám vzkazovalo pouze tolik, že ne každý fíkovník „raší po všechny své dny a každý rok přináší ovoce svým pánům". Ježíš ale hned v úvodu podobenství, jež je v podstatě adaptací podobenství lukášovského (L 13,6–9), identifikuje fíkovník jako „dům Izraele", tedy nejspíše Izrael jako národ, lid Staré smlouvy. Fíkovník, jenž nenese ovoce, představuje v podobenství Izrael neboli Židy, kteří jsou ve vztahu k majiteli zahrady, nejspíše Hospodinu, neplodní, tj. odpadnuvší od víry, nedodržující přikázání, a to navzdory jeho dosavadní trpělivosti „po dlouhá léta". Když majiteli zahrady trpělivost dojde, poručí zahradníkovi – Ježíšovi –, aby fíkovník porazil. Zahradník se za něj přimlouvá (zde nám nejisté čtení nabízí výklad postavy „pána zahrady"[9]), navrhuje dát fíkovníku ještě poslední šanci a dopřát mu zvláštní péči ve formě zbavení škůdců a dostatku potravy. Pokud ani tehdy nebude plodit, bude jím a jeho pomocníky vykopán – vykořeněn – a nahrazen jiným.

Srovnání s lukášovskou verzí

Prozatím se nám tedy ve 2. kapitole Zjevení Petrova kromě úvodní aluze na „synoptický" rašící fíkovník, který je poslem léta, objevuje převyprávění lukášovského podobenství o fíkovníku na vinici. Právě s L 13,6–9 bych nyní – dříve než přistoupíme k dalším aspektům „fíkovníkové látky" – text ráda srovnala.

L 13,6–9 (ČEP)

6Potom jim pověděl toto podobenství:

„Jeden člověk měl na své vinici fíkovník; přišel si pro jeho ovoce, ale nic na něm nenalezl.
7Řekl vinaři: ‚Hle, už po tři léta přicházím pro ovoce z tohoto fíkovníku a nic nenalézám. Vytni jej! Proč má kazit i tu zem?

ZjPt^{E} 2,4–6

4A mistr mi odpověděl těmito slovy:
„Nepoznals, že fíkovník je dům Izraele. 5Jako když jeden člověk pěstoval ve své zahradě fíkovník a ten nenesl ovoce. A on přicházel pro jeho ovoce dlouhá léta. A když je nenalézal, řekl zahradníkovi: ‚Vytni tento fíkovník, aby nepokazil naši zem!'

8 L 13,6nn.
9 Viz pozn. 7.

8On mu odpověděl: ‚Pane, ponech ho ještě tento rok, až jej okopám a pohnojím. 9Snad příště ponese ovoce; jestliže ne, dáš jej poraziť.‘“	6A zahradník řekl k Bohu: ‚Dovol, ať jej očistíme (od plevele), okopáme a zalijeme vodou. Když pak neponese ovoce, vykopeme hned jeho kořeny ze zahrady a na jeho místo zasadíme jiný.‘“[10]

Srovnáním obou textů v českém překladu nacházíme několik drobných i významnějších rozdílů:

- Ve verzi obsažené ve ZjPt^{E} je fíkovník hned na začátku ztotožněn s Izraelem.
- Zatímco u L se fíkovník nachází ve vinici, ve ZjPt^{E} roste v zahradě; podobně vinař je alternován zahradníkem. Tento rozdíl snad vznikl na cestě textu mezi překlady a asi nebude příliš významný. Pěstování fíků společně s vinnou révou nebylo ve starověku nijak neobvyklé,[11] na tomto místě však není spojení s vínem důležité; hlavní je pro posluchače či čtenáře informace, že fíkovník roste na dobré, úrodné půdě a jeho neplodnost tedy není způsobena vnějšími podmínkami.[12]
- Ve ZjPt^{E} si majitel fíkovníku přichází pro jeho ovoce „dlouhá léta“ (oproti němu Lukáš uvádí „tři léta“), jeho trpělivost tedy nemůže být zpochybněna. Kromě toho si lze povšimnout šikovnější, dramatičtější výstavby scény u Lukáše. Nejdříve nás seznámí se současným stavem, který není nijak zarážející (L 13,6); až v dialogu s vinařem vykresluje scénu, dodává pozadí a my se dozvídáme, že se jedná o situaci opakovanou. Ve ZjPt^{E} tak podobenství přichází o jednu pointu.
- Lukášovský zahradník nabízí jako léčbu fíkovníku okopání a pohnojení, ve ZjPt^{E} je řeč o zbavení plevele, okopání a zalití vodou. V obou případech má tedy být kolem stromu zkypřena půda a má mu být zajištěna dobrá výživa, ať už v podobě kompostu nebo vody. Ve ZjPt^{E} se navíc mluví o zbavení plevele, tedy škůdců, které fíkovníku/Izraeli brání v růstu a plodnosti.

---

10 Viz pozn. 1.

11 W. R. Telford, The Barren Temple and the Withered Tree (JSNS Supplement Series I, Shefield 1980), s. 166, pozn. 19 (cit. dle R. Bauckhama, „The Two Fig Tree Parables, “ s. 281, pozn. 46).

12 Vzdálenější paralelu mohou představovat starozákonní pasáže, které popisují Boží kultivaci jeho vinice-Izraele (Ž 80,9; Iz 5,2; 27,3). Srv. R. Bauckham, „The Two Fig Tree Parables,“ s. 282.

- V závěrečném verši hovoří Lukášův vinař v singuláru a vypořádání se s neplodným fíkovníkem přenechává svému pánovi (jakkoliv si lze stěží představovat, že by se pán oné situace zhostil osobně), ve ZjPt^{E} jako by se oproti tomu měl zahradník rozhodnout strom odstranit spolu se svými pomocníky sám.
- Hlavní rozdíl mezi oběma podobenstvími spočívá ovšem v intenzitě závěrečného vyrovnání: zatímco Lukáš hovoří „jen" o poražení fíkovníku, ZjPt^{E} je silnější – zde je rovnou řeč o vykopání jeho kořenů a nahrazení stromu jiným. Je-li fíkovník výslovně ztotožněn s Izraelem, můžeme nahrazení vyložit jako ztrátu pozice vyvoleného národa ve prospěch formující se křesťanské církve.[13]

Jaké události v Izraeli budou znamením konce světa?

Pokračujme nyní ve výkladu druhé kapitoly etiopského Zjevení Petrova. Na scéně jsou dva fíkovníky – jeden rašící, který svým růstem ohlašuje konec světa, a druhý neplodný, jenž má poslední šanci, aby svou aktivitu projevil, jinak bude vykopán i s kořeny a nahrazen jiným. Po odvyprávění lukášovského podobenství – jež působí v textu jako vsuvka nedávající žádnou odpověď na Petrovu námitku, že „fíkovník raší po všechny své dny a každý rok přináší ovoce svým pánům" – Ježíš znovu zdůrazňuje:

$_{7a}$Nepochopils, že fíkovník je dům Izraele?

Identifikace s Izraelem by zjevně měla platit v obou případech. Jaké události, jež budou znamením konce světa, v Izraeli tedy musí nastat? Ježíšova řeč pokračuje slovy:

$_{7b}$A tak ti pravím, že až naposledy vyraší, vyvstanou lžimesiášové[14] $_{8}$a budou slibovat: ‚Já jsem Mesiáš,[15] který přišel do světa.' A až (lidé) uvidí špatnost jeho[16] konání, budou se obracet za nimi $_{9}$a zapírat toho, jehož uctívali naši otcové,[17]

---

13 Podle R. Bauckhama, „The Two Fig Tree Parables," s. 282n, tento posun napovídá, že by se mohlo jednat o verzi podobenství, která kolovala v židokřesťanských kruzích blízkých autoru Matoušova evangelia. Podle ní dostal Izrael šanci, a když dále nenesl ovoce, byl nahrazen církví.

14 Mk 13,22 par. Srv. též 1J 2,18; 2Pt 2,1; Mt 24,11; 7,15; Did 16,3–4.

15 Mt 24,5.

16 Tj. onoho falešného mesiáše, sg. (Buchholz, Your Eyes will be opened, s. 278).

17 Výraz „naši otcové" se zde musí vztahovat ke generaci prvních křesťanů z pohledu autora spisu; v ústech Ježíše, jako je tomu zde, nedává smysl. Stejně tak

toho, jehož ukřižovali (?), prvního Mesiáše, a tím těžce zhřešili. 10Tento lhář však nebyl Mesiáš. A když jím pohrdnou, bude je pobíjet mečem a mnozí se stanou mučedníky. 11Poté vyraší větve fíkovníku, totiž domu Izraele, a jeho rukou bude mnoho mučedníků, mnozí zemřou a stanou se mučedníky. 12Pak budou posláni Henoch a Elijáš, aby je poučili, že on je ten svůdce, který musí přijít do světa[18] a činit znamení a zázraky, aby svedl.[19] 13A proto se ti, kteří zemřeli jeho rukama, stanou mučedníky a budou počítáni k dobrým a spravedlivým mučedníkům, kteří se za svého života zalíbili Bohu.

Ve druhé části 2. kapitoly ZjPt^{E} (2,7–13) se o fíkovníku hovoří ještě dvakrát, v obou případech o jeho „rašení". Konečné vyrašení je uvedeno do souvislosti s falešnými mesiáši, o nichž byla řeč již v první kapitole jako o jednom ze znamení konce světa. Zřejmě se zde jedná o návrat k fíkovníku ohlašujícímu svým růstem začátek léta – či konec světa –, se kterým jsme se setkali na počátku druhé kapitoly. Po konečném vyrašení je ovšem zmíněno ještě jedno, a to ve spojení s mučednictvím těch, kteří pohrdnou falešným mesiášem.

R. Bauckham ve svém článku navrhuje „konečné vyrašení" vykládat jako konverzi řady Židů ke Kristu ještě před objevením se falešných mesiášů. Druhou zmínku o rašení vztahuje k pronásledování Antikristem a podle něj by tu mohlo znamenat mučednictví židokřesťanů nebo konverze Židů ke Kristu za vlády Antikrista, jež povedou k jejich mučednictví. Jedná se ovšem o závěry poměrně spekulativní.

Zajímavější je Bauckhamova úvaha o tom, zda autor Zjevení Petrova vůbec rozlišuje rašení větví a fázi plodů, která je relevantní vzhledem ke spojení dvou podobenství o fíkovníku v první části kapitoly: „Vztahuje se rašení ke konverzi Židů, kteří pak vydají plod v mučednictví? Je mučednictví sklízením plodů? Nebo rašení odkazuje k mučednictví židokřesťanů, kteří pak vydají plody v podobě obrácení zbytku Izraele?"[20] Bauckham na tomto místě připomíná zajímavou paralelu z rabínských pramenů, kde je obrazu trhání fíků užito ve vztahu ke smrti spraved-

---

následující slova „jehož ukřižovali, prvního Mesiáše, a tím těžce zhřešili" jsou z úst Kristových nemístná. Musíme předpokládat, že autor buď na chvíli zapomněl, z čí perspektivy píše, nebo že některý z veršů byl přidán později. Původní text mohl znít pravděpodobně takto: „a zapřeli prvního Mesiáše, který byl ukřižován". Srv. Buchholz, Your Eyes will be opened, s. 287.

18 2J 7; Zj 12,9.

19 Mk 13,22 par.

20 „The Two Fig Tree Parables," s. 284.

livých. Bůh, majitel svého fíkovníku, Izraele, sklízí plody, když vydává spravedlivé Židy smrti.[21]

Tato perspektiva by výše uvedené „lukášovské" podobenství o fíkovníku obohatila o zajímavý obraz – neplodný fíkovník značí nepřítomnost spravedlivých v Izraeli. Fíkovník (= Izrael) má dostat ještě jednu šanci, jinak mu hrozí zkáza a nahrazení. Je touto šancí Izraele obrácení ke Kristu? Konečné vyrašení fíkovníku ve druhé části druhé kapitoly by vskutku mohlo znamenat jakousi obnovu způsobenou starostlivou péčí zahradníka (= Ježíše). Fíkovník znovu vydá plody – spravedlivými Židy ale budou zřejmě ti, kdo se obrátí ke Kristu.

Podívejme se, nakolik nám tento exkurs může pomoci při výkladu již citované druhé části 2. kapitoly Zjevení Petrova. Celá tato „mesiášská" pasáž je obtížná nejen kvůli porušené větě (její rekonstrukce viz pozn. 17), ale i jisté nekonzistentnosti. Čteme zde o falešným mesiáších, kteří se budou prohlašovat za Mesiáše pravého a za nimiž/nímž (zde text náhle přechází do singuláru) se – snad ze strachu z jejich/jeho činů – příznivci „prvního Mesiáše" budou obracet. Po čase ovšem prohlédnou, obrátí se zpět, budou za toto odpadlictví „pobíjeni mečem" a stanou se z nich mučedníci. Pozornost badatelů zde vzbuzuje hlavně onen náhlý přechod do singuláru – z obvyklého tématu falešných mesiášů se „vylupuje" lžimesiáš jediný, kterému je navíc přisouzeno trestání odpadlíků. Možnost výkladu této obtížné pasáže tak hledali v událostech, které zažíval sám autor Zjevení Petrova.

Vzhledem k tomu, že velká část této apokryfní apokalypsy, vzniklé někdy mezi lety 100–150 po Kr.,[22] odráží situaci pronásledování (např. v 7. a 9. kap. ZjPt^{E} jsou v rámci popisu pekelných trestů vícekrát zmíněni ti, kdo hanobili cestu spravedlnosti a kdo pronásledovali a podváděli spravedlivé), je velmi pravděpodobné, že zde autor popisuje situaci, kdy se mnoho Židů připojilo k muži, o kterém bezpečně víme, že si v Palestině

---

21 bChagiga 5a, Genesis raba 62,2, o nepřítomnosti fíků na stromě srv. Mi 7,1, Jr 8,13. Srv. R. Bauckham, „The Two Fig Tree Parables," s. 284, cituje dle W. R. Telforda, The Barren Temple and the Withered Tree (JSNS Supplement Series I, Shefield 1980), s. 181n.

22 Přibližný *terminus ad quem* je dán zmínkou Klémenta Alexandrijského o Zjevení Petrově, pravděpodobnou závislostí Sibylliných věšteb 2,238–338 na tomto spise a zmínkou o něm v Muratoriho kánonu. Terminus a quo lze přibližně určit dobou vzniku Čtvrtého Ezdráše (kolem r. 100 po Kr.) a Druhého listu Petrova, tedy spisů, z nichž ZjPt zřetelně čerpá.

po r. 130 po Kr. nárokoval mesiášský titul[23] – Bar Kochbovi.[24] Přímou zmínku o pronásledování křesťanů Bar Kochbou nacházíme u jeho současníka, křesťanského apologety Iústína,[25] a tvrdým trestům zřejmě neušli asi jeho odpůrci z židovského tábora.

Např. D. D. Buchholz vykládá ZjPt^{E} 2,7–13 následovně:

„Někteří křesťané (snad židokřesťané) budou obdivovat Bar Kochbu a přijmou jej za Mesiáše, nebo se k němu alespoň přidají, čímž zapřou Ježíše Krista. Pak ovšem poznají, že je to mesiáš falešný, a zavrhnou jej; on je na oplátku bude pronásledovat a některé z nich zabije. Pak budou poučeni Henochem a Elijášem. Budou považováni za mučedníky, i když se nechali svést."[26]

Pokud je identifikace falešného mesiáše s Bar Kochbou správná, usnadnilo by to velmi rovněž dataci a lokaci spisu: Palestina v letech Bar Kochbova povstání (které ještě zjevně nebylo poraženo), tedy léta 132 až 135 po Kr.[27] V jiném kontextu by narážky na Bar Kochbovo mesiášské hnutí byly nezajímavé.

Plody fíkovníku

Na závěr se pokusme shrnout, co nám etiopské Zjevení Petrovo říká o fíkovníku. Ve všech výskytech má fíkovník eschatologické konotace. V prvním podobenství je rašení fíkovníku výslovně předznamenáním konce světa. Toto podobenství je dále rozvinuto lukášovským podobenstvím o fíkovníku, který již dlouho nenese plody a jemuž hrozí vykořenění a na-

---

23 Doklady Bar Kochbových mesiášských nároků se nacházejí jak v rabínské literatuře, tak v křesťanských pramenech. Nejdůležitější zmínka z rabínské literatury se dochovala v Jeruzalémském talmudu, traktátu Taanit 4,8, fol. 68d, z křesťanů se o něm zmiňuje Eusebios (h.e. IV,6,2) a Iústínos (apol. I,31,6). Srv. P. Schäfer, Dějiny Židů v antice. Od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu, Praha 2003, s. 143–146.

24 Domněnku, že falešným mesiášem ve Zjevení Petrově je Bar Kochba, vyslovil jako první H. Weinel, Neutestamentliche Apokryphen, s. 317; následují jej M. Goguel, „A propos du text nouveau de l´apocalypse de Pierre," RHR 89 (1924), s. 198, A. Loisy, The Birth of the Christian Religion, London 1948, s. 37, a A. Y. Collins, „The Early Christian Apocalypses," *Semeia* 14 (1979), s. 72.

25 Srv. Iust. apol. I,31,6: „Během židovské války, jež nedávno vypukla, totiž vůdce vzbouřených Židů Bar Kochba (Barchóchebas) poručil, aby nejtěžší tresty dostávali ti křesťané, kteří nezapřeli a nezuráželi Ježíše Krista."

26 Your Eyes will be opened, s. 278.

27 Podle Sózomena, h.e. VII,19, bylo v Palestině Zjevení Petrovo čteno o Velkém pátku ještě v 5. století.

hrazení jiným. Pak se v kontextu druhé kapitoly znovu hovoří o rašení fíkovníku, jednou v souvislosti s falešnými mesiáši, podruhé s mučednictvím. Fíkovník je přitom třikrát výslovně identifikován s Izraelem.

Fíkovník neplodný bychom na základě výše uvedených výkladů nejspíše vyložili jako Izrael, kde chybí spravedliví, jež by mohl pán zahrady – Hospodin – „sklízet". Díky starostlivé péči zahradníka – Ježíše –, který mu dopřává zvláštní péči, ovšem fíkovník zažívá obnovu, a tak znovu raší a snad vydává i plody: plody v podobě nových spravedlivých, tedy Židů, kteří se obrátili ke Kristu. Fíkovník Izrael tak byl uchráněn zkázy díky hrstce spravedlivých, kteří rozpoznali znamení doby, nedali se svést falešným mesiášem a v odporu proti tomuto Antikristu obětovali svůj život.